

EXAMENSARBETE

Hösten 2005
Läraryrket

Det individuella studieansvaret En analys av elevers förutsättningar och förhållningssätt till individuellt studieansvar

Författare:
Annelie Johansson

Handledare:
Peter Gustavsson

Det individuella studieansvaret

En analys av elevers förutsättningar och förhållningsätt till individuellt studieansvar

Abstract

Allt eftersom samhället utvecklas och anammar nya idéer appliceras dessa på skolans värld. Elever ska idag ta ett eget ansvar för sina studier – individuellt studieansvar – ett begrepp i tiden. Syftet med uppsatsen är att förstå elevernas förutsättningar att ta detta ansvar och vad de gör när de tar det. Uppsatsen beskriver teoretiska utgångspunkter som eleven verkar under och en kvalitativ undersökning lyfter fram hur elevers vardag kan se ut. Det finns ett uppdämt behov hos skolpersonal att förstå och tillämpa den senaste läroplanen, Lpo 94. Elevernas förutsättningar att nå kunskap i individuellt studieansvar är således olika stor. Människans individuella valfrihet och kollektivets väl är kontraster som diskuterats flitigt i historien. Det är viktigt att förstå elevernas förutsättningar och vardag om individuellt studieansvar ska kunna utvecklas i en positiv riktning och inte skapa ökad polarisering i samhället.

Ämnesord:

Studieansvar, inflytande, delaktighet, läroprocess

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Syfte	10
1.2 Metod	10
2. Teoretiska utgångspunkter	11
2.1 Ansvar, ett mångtydigt begrepp	12
2.2 Ansvar i skolan	13
2.3 Lpo 94 och skolans historiska formella ansvarsgrund	13
2.4 Läraren och det individuella studieansvaret i praktiken	16
2.5 Att förena kunskapsinhämtning och ansvarstagande	19
2.6 En skola för alla	23
2.7 Ett samhälle för alla	23
3. Empiri	26
3.1 Val av skola	26
3.2 Intervjupersonerna	26
3.3 Svårigheter med kvalitativa intervjuer	27
3.4 Intervjufrågorna	28
4. Analys av det empiriska materialet	29
4.1 Intervjuanalys av elevernas skolsituation	29
4.1.1 <i>Hur trivs du på skolan?</i>	29
4.1.2 <i>Är skolarbetet roligt och hur går det för dig?</i>	29
4.1.3 <i>I vilket sammanhang tycker du att du lär dig?</i>	30
4.2 Intervjuanalys av elevens förståelse av begreppet	32
4.2.1 <i>Vad tänker du på när du hör ordet individuellt studieansvar och hur skulle du förklara det med dina ord?</i>	32
4.2.2 <i>Var har du kommit i kontakt med begreppet och har någon diskuterat begreppet med dig och förklarat det?</i>	34
4.3 Intervjuanalys av elevens personliga relation till begreppet	36
4.3.1 <i>Tycker du om att ta eget ansvar för skolarbetet och vill du ha mer ansvar?</i>	36
4.3.2 <i>Får du möjlighet att ta ansvar för dina studier och vad är det praktiskt du gör då?</i>	38
4.3.3 <i>Vikten av att man får och tar ansvar för sitt skolarbete</i>	40
4.3.4 <i>Vad händer om du inte tar ett eget ansvar för skolarbetet?</i>	41
5. Förslag till fortsatt forskning	43
6. Sammanfattning	45
7. Referenser	47

1. Inledning

Jag har valt att fördjupa mig i elevens ansvar över de egna studierna – individuellt studieansvar – ett begrepp i tiden. Nya idéer och tankar kring skolan utvecklas och anammas successivt av samhället. Tankarna appliceras på skolan och eleverna tvingas idag bland annat att ta ett större studieansvar. Genom formell och informell styrning söker den västerländska liberala samhällsnormen att verka för att eleverna tar detta ansvar. Lärarnas uppdrag är att utföra vad de nationella styrdokumenterna säger och samhället förväntar sig således att utbildningen av eleverna innehåller inflytande över det egna lärandet. Lärarrollen är med andra ord inte en gång för alla given. Den en gång högt respekterade och bemyndigade läraren med rätt att bedriva kunskapsutlämning åt elever har idag ersatts med en inspiratör som ska handleda elever att utveckla förmågan att ta individuellt studieansvar¹. Samhällsförändringar sker dock sällan oproblematiskt.

Skolan har en historia, en alldeles speciell historia. Detta framkommer av den mängd litteratur som finns skrivet om skolan. Det är en historia präglad av många olika ideologiska tankar. Ibland utstrålas en starkt förankrad ideologi men även vanmakt med krav på snabba förändringar finns med i bilden. Inte minst de allt för ofta ändrade läroplanerna belyser detta². Samhället har haft en snabb förändringstakt de senaste decennierna mot liberala värderingar och krav på decentralisering³. Skolans förändring har varit minst lika snabb formellt sett. De liberala samhällsliga principerna att individen i allt högre utsträckning ska ta eget ansvar för sin situation har stadigt etablerats i samhället. Ett exempel på detta är decentraliseringen som antas föra besluten och ansvaret närmare individen. Skolan har gått från att vara statligt reglerad till att bli en kommunal angelägenhet med lokala kursplaner som den enskilda skolan själv ska arbeta fram. Genom ökad valfrihet ska individen ges möjlighet att ta ett större ansvar⁴. I skolans historia kan man se att ordet ansvar stadigt fått en större roll och getts tyngd såväl i skollag som i läroplaner. Ett begrepp som i sig inte är helt oproblematiskt⁵.

¹ Richardsson

² Andersson och Hargreaves

³ Bauman (2002)

⁴ Lindensjö och Lundgren

⁵ Permer och Permer (2002), s.22

Den moderna skolan föregås av strategier som processkrivning och problemorientering och många skolor väljer idag att hantera det individuella studieansvaret med att ge eleverna möjlighet till arbete under "egen planering". Traditionell undervisning eller katederundervisning används med en negativ klang och utgör för många en relik från den gamla skolan⁶. Ensidig katederundervisning bannlystes i Lgr 80 och istället förordades elevaktivt skolarbete eftersom forskningen visade på att elever som är delaktiga i den egna inlärningsprocessen får djupare insikter, mer bestående kunskaper och ökad lust att lära⁷. Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, bygger på att eleverna ska ha ett reellt inflytande på utformningen av sin utbildning, vara delaktiga i undervisningens utformning och ta ett allt större personligt ansvar för det egna skolarbetet⁸. I SOU 1996:22 *Inflytande på riktigt: Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar* menar man dessutom att elevens formella inflytande behöver förstärkas. För trots att elevinflytande finns inskrivet i skollagen och läroplanerna så fungerar det inte så bra i praktiken⁹. Att studieansvar finns inskrivet i de formella dokumenten behöver således inte betyda att det utövas i praktiken. Trots de positiva tongångarna att delaktighet i den egna inlärningsprocessen ger fördjupade kunskaper finns det en problematik kring fenomenet individuellt studieansvar. Hur ser eleverna på det egna studieansvaret och hur fungerar det i praktiken? Vilka förutsättningar har eleverna egentligen? Ger delaktighet i den egna inlärningsprocessen den önskade fördjupade kunskapsinsikten hos eleverna som samhället eftersträvar eller är det en samhällsekonomisk profetia? Det vill säga är individuellt studieansvar för individens skull eller är det endast vår tids sätt att hantera det ekonomiska läget?¹⁰

Jag har under min lärarutbildning på de olika praktikplatserna mött olika sätt att resonera kring elevers inläring och ansvarstagande. Skolor som förespråkar stor elevfrihet där eleven i hög utsträckning planerar sin dag själv står i kontrast mot skolor som bibehållit elevscheman och lärarstyrning. Är "egen planering" det samma som individuellt studieansvar? Oavsett metod anser de olika skolorna att de främjar individuellt studieansvar. Finns det således delaktighet och ansvarstagande även

⁶ Sträng och Dimenäs, s.60

⁷ Selberg, s.49 och 64

⁸ Lpo 94, 2.3 *Elevers ansvar och inflytande*.

⁹ SOU (1996)

¹⁰ Hargreaves

om skolan använder sig av en mer traditionell katederundervisning? Med tanke på den mediala uppmärksamhet kring elevers dåliga kunskapsnivå som finns i svensk samhällsdebatt inställer sig frågan om eleverna lär in kunskap i samband med ansvarsträningen eller om delaktighet och ansvarsträning sker på bekostnad av kunskapsinläring? Andra frågor som berör mig som blivande lärare är vilka förutsättningar lärarna får för att kunna ge eleverna ökad ansvarsförmåga? Frågorna är många och alla svaren är inte möjliga att ge i denna undersökning. Men förhoppningsvis framkommer elevernas förutsättningar och situation kring att ta eget ansvar och samtidigt kan delar av de andra inneboende frågorna till individuellt studieansvar möjligen bli något klarare.

De liberala värdena med starkt individualism står inte oemotsagda. Samhällsteoretikern Zygmunt Bauman hävdar att många människor har individualiserats utan att för den skull bli individer. Människor jagas av misstanken att de inte är så mycket individer att de kan ta individualiseringens konsekvenser. Det gör att det individuella ansvaret som samhället idag kräver av varje enskild individ därför uppfattas som någonting obehagligt och den individualism som av förespråkare ses som någonting positivt får istället tonen av att det är något tvunget, en skyldighet mot samhället¹¹. Professor Lars Jonung poängterar att den socialistiska grupptanken är en djupt rotad tanke i det svenska kulturarvet. Omtanke om gruppen genom ett starkt socialt skyddsnät och stark central styrning lever i allra högsta grad kvar såväl hos individen som i samhället. Som ett skimmer ligger gamla mönster över dagens såväl formella regelstyrning som informella styrning och utgör ett hinder för möjligheten att öka den enskildes frihet¹².

En ökad kunskap och medvetenhet kring studieansvarsproblematiken kan leda till större förståelse för eleverna förutsättningar för att ta ansvar för de egna studierna samt hur de faktiskt praktiskt förhåller sig till det egna studieansvaret. Finns den nya skolan med studieansvariga elever eller är det fortfarande samma gamla skola? För att förstå utvecklingen och sia om framtiden krävs insikt i den praktiska vardagen.

¹¹ Bauman (2002), s130

¹² Jonung

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att problematisera innehållet i studieansvarsbegreppet för att förstå elevernas förutsättningar för att ta ett individuellt studieansvar. Med en undersökning kan jag se hur elevernas vardag gestaltar sig när de tar eget studieansvar. Det kan ge mig en uppfattning om hur det formella regelsystemet verkar i skolan och hur det individuella studieansvaret gestaltar sig i praktiken. Frågeställningen är:

- Hur ser elevernas skolsituation ut och vilken förståelse och personlig relation har de till individuellt studieansvar?

Skolan som institution blir hela tiden utsatt för samhällsliga trender som den tvingas anpassa sig efter. Samtidigt som trenderna avlöser varandra förändras skolans innehåll och form. Uppsatsen är förankrad i att samhället hela tiden förändras och att skolan anpassas i dessa trender. Exempel på trender är formalstadieteorin, som med dess pedagogisk-metodiska teori menade att inläring sker i en bestämd sekvens av mentala processer som fungerar i alla åldrar, för alla och i alla ämnen. Teorin var en förhärskande metod fram till 1920-talet inom skolväsendet men kritiserades och fick minskad betydelse till förmån för en målinriktad utveckling där vägen till målet avgörs från individ till individ och ämne till ämne¹³. I dagens nationella styrdokument, Lpo 94, framhålls att skolan ska verka mot individuellt studieansvar där eleven delges allt större medverkan, inflytande och ansvar. Trenderna inom skolan har således innehållit stora variationer och att fördjupa sig i den förhärskande är alltid viktigt.

1.2 Metod

Jag har valt att göra en kvalitativ intervjuundersökning. Undersökningens syfte är att få förståelse för eleverna i ett praktiskt avseende, alltså vad är det de gör när de tar studieansvar? Resultaten ska inte ses som generella svar då de inte kommer att beskrivas eller kvantifieras. Det kvalitativa undersökningsresultatet indikerar på hur enskilda individer förhåller sig till ett problem. Det kan i sig vara av fortsatt intresse att söka kvantifiera för att nå generaliseringar¹⁴. Metoden som används i undersökningen är halvstrukturerad intervju. Det vill säga, alla de intervjuade ställdes samma grundfrågor men att även följdfrågor förekom. Kvale skriver att "Den

¹³ Formalstadieteorin enligt Nationalencyklopedin

¹⁴ Kvale s. 60 och 67ff

kvalitativa forskningsintervjun har som mål att erhålla nyanserade beskrivningar av olika kvalitativa aspekter av den intervjuades livsvärld;...”¹⁵. Genom att använda halvstrukturerad intervju med eventuella följdfrågor kan intervjuaren erhålla den fördjupad kunskap som behövs för att förstå den enskilde eleven. Intervjuerna var planerade att genomföras med bandinspelning men som av flera olyckliga faktorer inte kunde genomföras. Istället fick svaren skrivas ner. Alla intervjuerna genomfördes enskilt i elevgrupprum som utgjorde en lugn miljö där eleverna kände sig trygga. För att nå de *sanningar* som undersökningen söker är det bland annat av värde att den intervjuade i intervjusammanhanget känner förtroende och trygghet i situationen¹⁶. Det gav dessutom goda förutsättningar att fråga flera gånger för att kunna skriva ner det som var väsentligt för undersökningen. Undersökningen utgör styrkan i uppsatsen och kan lyfta fram de teoretiska problematiseringar som teoridelen framställer. Ytterligare metodbeskrivningar kring val av skola och intervjupersonerna finns under kapitel 3. Empiri.

¹⁵ Kvale, s.36

¹⁶ Kvale, s.39

2. Teoretiska utgångspunkter

Skolan framställs som en miniatyrvärld av samhället och så som samhället är avspeglas i skolan, ibland omedelbart ibland med fördröjning. Den problematik som finns i samhället finns således även i skolan¹⁷. Begreppen ansvar, inflytande och delaktighet är förhärskande för vår tid¹⁸. Det finns därför också mängder av litteratur kring detta. Litteraturgenomgången som på intet sätt täcker allt som rör dessa tre begrepp ska försöka spegla den mångfasettering och komplexitet som skolan står inför när den ska verka för individuellt studieansvar.

Det individuella studieansvaret utgör en stor fråga i samhället. Samhällsnormen i det västerländska samhället idag kräver via formell styrning till individuellt ansvarstagande. Jag tänker varken utesluta eller försvara den liberala¹⁹ individuella ansvarsfrågan. Avsikten är snarare att problematisera begreppets mångfasetterade struktur och innebörd. Det svenska samhället verkar i skolan genom *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94)* i den individuella studieansvarsfrågan. Vilken utgör lärarens arbetshandbok och vägvisare, och beskriver lärarens uppdrag. Kan samhällets normsättning appliceras på skolvärlden och vilken grad i så fall?

Forskningsområdet kring elevers inflytande har uppmärksammats av såväl enskilda forskare som politiska företrädare. Undersökningar och utredningar söker på alla de vis framföra vikten av elevernas rätt till inflytande över sina studier. Forskning som framförs har en självklar plats i skolans diskussioner och utgör stundom en het politisk fråga. Få undersökningar väljer att problematisera det individuella studieansvaret och ställa sig frågan vilka förutsättningarna är. Genom min undersökning av elevernas förhållningssätt till individuellt studieansvar kan insikt kring elevers förutsättningar och hur de praktiskt gör när de tar ett studieansvar tydliggöras. Teoridelens problematisering kopplas samman med den praktiska vardagen hos eleverna. Fungerar vardagen som den formella förordningen gör gällande och hur gestaltar sig den praktiska vardagen för eleverna när de tar – får –

¹⁷ Lindensjö och Lundgren, s.16

¹⁸ Skolverket, Begreppen ingår kontinuerligt i de mål som skolan ska verka mot att eleven uppnår.

¹⁹ Lpo 94, 1. Skolans värdegrund och uppdrag: Rättigheter och skyldigheter

Utifrån den klassiska socialismen framhålls gruppen gå före individen och i den klassiska konservatismen går samhällets väl före individen. Inom liberalismen framhåller man individen och dess fri och rättigheter i samhället. Läroplanen framhåller *rätten* till individuellt studieansvar varför jag utgår ifrån att det individuella studieansvaret har en liberal innebörd.

tränar sig i individuellt studieansvar? Samhällsteoretikern Zygmunt Baumans menar att det finns risker med ett starkt individuellt samhälle men även att det finns en problematik kring att kräva ansvar av individer om individerna inte har reella handlingsalternativ²⁰. Den liberala samhällsnormen bygger på att individen är delaktig och tar ansvar och att det genererar valfrihet och valmöjligheter. Är det så? Har eleven ett faktiskt val när denne åläggs att vara delaktig?

2.1 Ansvar, ett mångtydigt begrepp

Permer och Permers har genomfört en litteraturgenomgång av begreppet ansvar som visar begreppets mångfasettering och komplexitet. Begreppet ansvar återfinns i ett juridisk-, statsvetenskapligt- och moralfilosofiskt perspektiv. Begreppet låter sig således inte fångas i en entydig definition. Utifrån ett juridiskt perspektiv är begreppet noga preciserat vad som avser med ansvar i rättsliga handlingar eller underlåtenhet. Straff och civilrätten använder termen för att precisera personliga eller ekonomiska påföljder. Statsvetenskapen avser med begreppet ansvar de politiska konsekvenserna av handling och underlåtenhet. Begreppet används i en något mer obestämd form, politiskt ansvar, och framstår ganska diffust. Den så kallade "marknaden" får ansvaret och det politiska ansvaret osynliggörs på det viset. Den politiska intentionen i skolvärlden tycks i samband med decentraliseringen vara att tydliggöra ansvarsfördelningen²¹.

Från Aristoteles dagar till våra har viljefrihet varit föremål för diskussion. Om man utgår ifrån att allt som händer är orsaksbestämt är människans valfrihet en illusion. Hermerén menar att moralfilosofin är relaterat till determinismen och i så fall är det lika meningslöst att ställa människor till ansvar för sina handlingar som att straffa maskiner.²² Inom juridiken är ansvarsfrågan noga preciserad och juridiken måste således ha utvecklats på grundtanken att människan är fri att välja handlingsalternativ. Det gör inte uppfattningen kring handlingsfrihet mindre komplicerad²³. Att inte ställas till svars för handlingar som sker under yttre tvång råder det förmodligen allmän enighet om. Yttre tvång kan dock ske på flera vis och även olika former av inre tvång förekommer. Det skapar svåra

²⁰ Bauman (2002)

²¹ Permer och Permer (1994), s.14

²² Hermerén (1989)

²³ Permer och Permer (1994), s.15

gränsdragningsproblem kring ansvarsproblematiken²⁴. Att definiera de yttre tvång som elever utsätts för kan tydliggöra vilken handlingsfrihet de har.

2.2 Ansvaret i skolan

Ansvarsförhållandet inom skolan och den offentliga sektorn har gått mot ökad valfrihet och marknadsliknande fördelning av samhällsresurserna. Anledningen till denna utveckling kan vara förhoppningar om ökad effektivitet. Det kan också handla om att beslutsfattare lockas av tanken att slippa ta ansvar för fördelningsresultatet. Allt som regleras måste försvaras vilket kan medföra höga politiska kostnader. Har den enskilde tagit ett eget beslut kan knappast politikerna kritiseras²⁵.

Permer och Permer konstaterar att ansvar är ett aktuellt ord i skolans värld idag. Det har getts tyngd i såväl skollag som läroplaner sedan samhället under de senaste två decennierna tagit en ny riktning och propagerat för offentlig förnyelse genom decentralisering, avreglering och mål och resultatstyrning. När skolverksamheten går från regelstyrning till målstyrning blir ansvar ett väl använt ord:

I momentet "Mål och riktlinjer", som omfattar 9 sidor i Lpo-94, nämns ordet ansvar eller kombinationer med detta ord 33 gånger. Tjugofem år tidigare, i Lgr-69, omfattar samma moment 8 sidor och ordet ansvar nämns 10 gånger²⁶.

2.3 Lpo 94 och skolans historiska formella ansvarsgrund

1960-talet kan något förenklat beskrivas som de stora reformernas tid i skolvärlden. Tiden innan präglades av stor oenighet kring ett sammanförande av folkskolan och realskolan. Kommittéer avlöste varandra. Under 60-talet blir så den enhetliga grundskolan till och en sammanhållen gymnasieskola börjar växa fram. Reformerna innefattade en stark statlig styrning. Grundskolans konstruktion kom dock att präglas av många kompromisser vilket ledde till flera problem. I 1970 års riksdag diskuterades ett av skolans akuta problem som gällde disciplin och arbetsmiljöfrågor. Det fanns uttryck för att det i landet rådde allvarliga brister i skolans arbetsmiljö. Riksdagen beslutade att problemen skulle utredas och bearbetas och SIA-utredning

²⁴ Hermerén

²⁵ Lindensjö & Lundgren

²⁶ Permer och Permer (2002), s.21

(Utredningen om skolans inre arbete) kom till. Resursfördelningen till skolorna och ytterst till eleverna blev en stötesten. I den nya skolan skulle alla få möjligheten till samma utbildning och på lika villkor och för att nå jämlikhet borde resursfördelningen göras ojämlig²⁷. Marx samhällskritik utgörs av tanken att om alla får lika mycket kommer några att bli rikare än andra och därför krävs rätten till ojämlighet snarare än jämlikhet för att undvika denna brist. I marxistisk anda och utifrån den gamla välkända socialistiska parollen, -åt var och en efter hans behov, av var och en efter hans förmåga ställdes krav på förändrad resursfördelning²⁸. SIA-utredningens förslag innebar en viss decentralisering av det obligatoriska skolväsendet. Skolan skulle närma sig det lokala samhället och den gavs viss frihet att använda sina resurser som man själv ville. I utredningens arbete framskyntar att man ser det som principiellt viktigt och nödvändigt att införliva ökad individualisering av undervisningen så att samma lärostoff kan behandlas med olika metoder och i olika studietakt. I slutbetänkandet som omfattade närmare tusen sidor står att eleverna aktivt borde kunna påverka planeringen av undervisningen. Tiden efter SIA-utredningen följs av ett antal läroplaner och den politiska styrningen av skolan blir allt mer problematisk. Krav på såväl utökad decentralisering ställs som på ökad valfrihet. Detta utgör en portal för den omfattande och snabba förändring av skolpolitiken som kom att ske under 90-talet²⁹.

I Lpo 94 står att: "Skolans uppdrag är att främja lärande där individen stimuleras att inhämta kunskaper"³⁰. Det står också att: "Skolan skall ansvara för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem"³¹. Således har läraren ett dubbelt uppdrag när kunskap ska förmedlas, dels att *skapa lärandemiljöer* som gör att eleverna vill tillägna sig ny kunskap dels att *förse* eleverna med viktig kunskap så att de kan fungera som samhällsmedborgare.

En fungerande demokrati utmärks bland annat av ett jämlikt deltagande. Svensk demokratiuppfattning innebär ett samhälle med ansvarstagande medborgare som har

²⁷ Lindensjö & Lundgren, s.75f och 86

²⁸ Marx

²⁹ Lindensjö & Lundgren, 77f och 86

³⁰ Lpo 94, 1. Skolans värdegrund och uppdrag: Skolans uppdrag

³¹ Lpo 94, 2.2 Kunskaper

lika möjligheter att påverka sin vardag såväl som samhällsutvecklingen i stort³². Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund och i skollagen (1985:1100) står att alla inom skolan verksamhet ska främja att varje människa egenvärde respekteras och att demokratiska arbetsformer tillämpas. Skolan har som viktig uppgift att förmedla människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta. Skolan har som uppgift "... att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet."³³ Lpo 94 framhåller tydligt att eleverna ska ha ett reellt inflytande på utformningen av sin utbildning, de ska vara delaktiga i undervisningens utformning och de ska successivt ta ett allt större ansvar för det egna skolarbetet.

Att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig utgör de demokratiska principerna och ska omfatta alla elever. För att elevernas kunskapsmässiga och sociala utveckling ska gagnas förutsätts att eleven får ta ett allt större ansvar. Skolan ska sträva efter att varje elev:

- tar ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö,
- successivt utövar ett allt större inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan och
- har kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former³⁴.

I den gemensamma kursplanen för de samhällsorienterade ämnena framhålls att ämnets syfte och roll i utbildningen är att "kunskaperna skall ge en grund för att delta, ta ansvar och agera som medborgare i ett demokratiskt samhälle och för att medverka till en hållbar samhällsutveckling."³⁵ När eleverna lämnat grundskolan ska de frivilliga skolformerna arbeta vidare med samma demokratiska förhållningssätt. I Lpf 94 utlovas ett stort inflytande till eleverna i undervisningen. Genom att få välja kurser och ämnen och genom att ha inflytande över den dagliga undervisningen får eleven möjlighet att utveckla sin förmåga att ta ansvar³⁶. Det finns således en formell

³² SOU (2000), s. 210

³³ Lpo 94, 1. Skolans värdegrund och uppdrag.

³⁴ Lpo 94, 2.3 Elevernas ansvar och inflytande; Mål

³⁵ Lpo 94, Gemensam kursplanetext för de samhällsorienterade ämnena: Ämnens syfte och roll i utbildningen

³⁶ Lpf 94, 1.1 Rättigheter och skyldigheter

regel som gör gällande att ansvar ska utvecklas. Läroplanen innehåller ingenting om vilka förutsättningar som krävs för att elever ska kunna utveckla ett studieansvarstagande.

Det högre tempot i samhället med allt intensivare kommunikationer och växande kunskapsmängd är en bidragande orsak till att läroplanens kursplaner kontinuerligt måste omprövas. Annars riskera samhället att låsas fast och inte längre utvecklas. Så uttrycker sig Skolverket i den skrift som de fick i uppgift av regeringen att sammanställa. Skriften innehåller en revidering av kursplaner och betygskriterier och började gälla hösten 2000. Materialet beskriver hur läroplanen på olika vis har aktualiserats, utvecklats och renodlats. Studier som gjorts visar på att lärare generellt är nöjda med innehållet i kursplanerna. Men studierna visar också på att det är stor skillnad hur kursplanerna uppfattas, tolkas och används på olika skolor. Utgångspunkten i revideringen var att tydliggöra dokumenten och skolans uppdrag. När det gäller kursplanens mål att sträva mot är utgångspunkten att läraren planerar målen tillsammans med eleverna. Redan från de första åren ska dessa mål utgöra grunden för undervisningens inriktning och fungera som underlag³⁷. Ett annat mål som går igen i flera ämnen i den reviderade läroplanen är att: "skolan skall sträva efter att varje elev kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen."³⁸.

2.4 Läraren och det individuella studieansvaret i praktiken

I framtidens skola har förmodligen mycket hänt, inte minst inom området elevers inflytande och ansvar menar Axén och Näslund och väljer att släppa begreppet elevdemokrati som de menar har lika många definitioner som det finns människor och som av den anledningen är svårdefinierat. De väljer att använda orden inflytande och ansvar som de menar kan uppfattas något enklare. Inflytande och ansvar har en inneboende relation som bygger på varandra. Har eleven inget inflytande kan inget ansvar tas och får eleven inget ansvar har eleven inte haft något inflytande. Ett ärligt intresse att få någons åsikt skapar förutsättningarna för att få ett ansvarfullt svar. Författarna menar att: "Inflytande och ansvar hänger intimt ihop och kan endast

³⁷ Skolverket, s.7f och 14

³⁸ Skolverket, s.22

utvecklas i en ärlig dialog mellan människor³⁹. I SOU 1996:22, *Inflytande på riktigt*, framförs att elevernas inflytande och medverkan idag inte tillfredställs och lyfter fram hur elevernas möjlighet till inflytande ska ske. De menar att: "elevinflytande *inte* ska vara någonting speciellt, vid sidan om den vanliga verksamheten", utan ska ingå i de vardagliga skolsituationerna⁴⁰. Det framstår som att skolans problem att införliva inflytande och medverkan främst är av metodisk art. Betydelsen av elevernas förtroende för lärarna men även för skolan som institution utgör ingen hörnsten i utredningen.

I skolan utvecklar eleverna sitt inflytande och ansvar i mötet mellan lärare och elev. I olika frågor besitter den ene mer makt än den andre. Läraren har makten att besluta om vilka kunskapsmängder som undervisningen ska innehålla. Elevens makt återfinns i att besluta sig för att ta in ny kunskap. Ärligheten i dialogen blir fundamental då mötet mellan elevens lust och möjlighet att ta in kunskap och lärarens krav för att bli godkänd på utbildningen möts. Således är en viktig grundsten för inflytande och ansvar är att det i mötet finns en ärlig vilja från alla inblandade parter.

Ansvar handlar om kunskap, känsla och handling med utgångspunkt i varje människas egen önskan, förmåga och möjlighet att utvecklas. Inflytande och ansvar är en lång och svår process som utvecklas kontinuerligt i de dagliga mötena. På det viset kan inflytande och ansvar inte formaliseras. Det handlar mer om något som måste upptäckas och erövrats. Utvecklingen mot ökat inflytande och ansvar för individen i samhället har inte stått still. Barn och ungdomar i skolan har gradvis ökat sitt inflytande och ansvar och ställer generellt sett större krav på inflytande och ansvar idag än tidigare generationer. Om denna utveckling är skolans förtjänst eller om denna utveckling har skett genom andra samverkande faktorer trots skolan lämnar författarna till läsaren att fundera över. Det är idag en självklar rätt, utöver rätten att lära sig läsa, skriva och räkna i skolan, att även utveckla sitt tänkande. Att utveckla sitt tänkande ses som en genuint viktig baskunskap eftersom det är en grundförutsättning för att man ska kunna skaffa sig djup och varaktig kunskap⁴¹.

³⁹ Axen och Näslund, s.13

⁴⁰ SOU (1996), s. 64

⁴¹ Axen och Näslund, s.12f

Säljö intar en mer kulturrelativistisk förhållning där kulturen är av stor vikt vid inläring. I samspelet med vårt umgänge och omgivning utvecklas vi och skapas till dem vi är. Beroende på var vi befinner oss så agerar människor på olika vis. "När vi är i skolan, följer vi de kommunikativa spelregler som är förväntade –vi ger och tar mening enligt de mönster vi uppfattar vara relevanta." ⁴². Allt handlande sker alltså inom ramen för vad vi tror förväntas av oss, exempelvis inför ett prov läser eleven det som uppfattades som viktigt utifrån klassrumsdiskussioner och inte utifrån det som eleven själv uppfattar som viktigt. Uppmanar läraren att man ska arbeta mer självständigt och finna fakta själv för att nå ett högre betyg så kommer man som elev att göra det om målet är ett högre betyg. Säljö kan inte annat än uppfattas som positiv till individuellt studieansvar men huruvida eleven uppfattar självständigheten som en rättighet i en sådan situation framkommer inte i Säljö's diskussioner kring att mänskliga tänkandet och handlandet är *situerat* i sociala kontexter⁴³. Att maktperspektivet mellan lärare och elev är en viktig faktor lyfter Permer och Permers fram och menar att det av stort intresse att utröna vad som händer i mötet mellan lärare och elev för att förstå elevernas situation och förutsättningar⁴⁴.

Egerbladh och Tiller beskriver -den andra dagen- som en viktig dag. Författarna har upplevt den tidiga skolformen i Sverige då man gick i skolan varannan dag. Den andra dagen var det fritt från skolan men istället gavs eleverna tillträde till något annat. De fick tillgång till naturen, kulturen och de lokala aktiviteterna. Då deltog de unga i det lokala arbetslivet eller möttes i kreativ utmaning. De lärde sig samarbeta i vardagssysslor, ta ansvar, anta utmaningar, testa gränserna för den egna mentala och fysiska prestationsförmågan. Den andra dagen var den som gav livsnäring och den levde sitt eget liv även mitt under skoldagen. Samhällets komplexa sammansättning i samband med industrialiseringen kom att innebära att skolan behövdes som en plats för barnen att vara på som alternativ till att vara med på fabriken eller driva omkring på gatan. Samhällets komplexa utveckling gör att barnet inte längre kan läras upp inom hemmet. Specialisering kräver olika institutionella

⁴² Säljö, s.104

⁴³ Säljö

⁴⁴ Permer och Permer (2002), s.46

arrangemang⁴⁵. Säljö framhåller att vardagen exempelvis föreningar, vänner och familjen är en viktig plats för bildning och utveckling. Vardagen och samhället kan ibland vara mer övertygande än formell undervisning (skolan). Säljö menar att skolan som bildningsplats är viktig men att det finns många andra miljöer, sociokulturella sfärer, där människor medverkar, utvecklas och utökar sin ansvarsförmåga. Det är inte skolan ensam förbehållet⁴⁶. Egerbladh och Tiller hävdar att den framtida skolan står vid ett vägskäl. Ska skolan få lära på sina premisser eller handlar skola bara om kvalité och effektivitetsbegrepp som ligger milsvitt från elever, föräldrar, lärares och skolledares värdegrund⁴⁷.

2.5 Att förena kunskapsinhämtning och ansvarstagande

Vernersson diskuterar i kunskapssynen kring inläring i utbildningen att den svenska skolan fortfarande utgår från ett mycket traditionellt kvantitativt kunskapsbegrepp. Det tar sig uttryck i att läraren förväntar sig att eleven kan memorera och räkna upp faktakunskaper, det vill säga återge lärobokens ord. Han menar att vi borde diskutera vad som menas med en kvalitativ kunskapssyn. Vernerssons menar att inläring är det som är nytt i förståelsen. Det kan vara tidigare okänd fakta till en helt ny uppfattning av ett komplicerat ämne. Att eftersträva förståelsen av helheter är det viktiga⁴⁸.

Att intresset är stort kring undersökningar i elevinflytande och inläring fick Selberg erfara efter sin doktorsavhandling i ämnet. Många inom skolans värld hörde av sig till henne för att få tillgång till forskningsmaterialet. Behovet av en bok med samlad information uppfattades som enormt då såväl rektorer som lärare upplevde att de ställts inför krav och förväntningar som de inte alltid haft reella förutsättningar att klara av. De menade att varken tid eller stöd getts för att förstå och bearbeta informationen i styrdokumentet. Deras tankar och frågor var bland annat hur man leder eleverna så att de får möjlighet att vara med i sitt eget lärande. Boken *Främja elevers lärande genom inflytande* (2001) kom således till genom ett uppdämt behov i att förstå och klara av att tillämpa läroplanen för att uppfylla dess mål.

⁴⁵ Egerbladh och Tiller, s.11f

⁴⁶ Säljö

⁴⁷ Egerbladh och Tiller, s.11f

⁴⁸ Vernersson, s.78

Selbergs intentioner blev bland annat att förklara hur elever görs delaktiga i sitt lärande. Hon menar att det kräver en väl utvecklad läroprocess, att skolans specialister samverkar med såväl tid som specialiteter och att skolan utvecklas till ett hus som blir allas arbetsplats. Läroprocessen beskrivs i åtta steg som alla måste ingå för att läroprocessen ska utmynna i ett elevinflytande. I stegen ingår att eleven kontinuerligt tar aktiva beslut, från inledningsskedet att påverka val av ämne, metod och stoff till utförande och utvärdering. Utesluts steg kan inte eleverna utveckla de så viktiga komponenterna som medverkar till ansvar och som hon menar i sin tur gynnar inläringen. Selbergs slutsats är att elever med stor erfarenhet av inflytande bättre klarar av att bland annat göra egna val, söka information och ta ställning till undervisningsstoffet än elevgrupper med liten erfarenhet av inflytande⁴⁹. Sellberg intar därmed inställningen att elever behöver ha stor erfarenhet av inflytande för att på ett effektivt tillgodogöra sig undervisning som bygger på "egen arbete". Sellbergs för däremot ingen diskussion om det finns elever som trots att de ges möjlighet att praktisera en läroprocess med stor delaktighet ändå inte anammar metoden och i så fall varför. Det är rimligt att tänka sig att alla elever inte hanterar att utöva inflytande på sin inläring. Diskussion kring dessa elever i Selbergs resonemang hade varit av intresse.

Läroprocessen i undervisningslektionen har minskat och eleverna arbetar många gånger självständigt med "egen planering" eller "eget arbete" som innebär att eleven planerar innehållet, utformningen och genomförandet själv. Läraren fungerar som handledare för eleven som lär i sin egen takt och som dessutom utvärderar sin egen arbetsinsats. Sträng och Dimenäs menar att man måste ställa sig frågor kring vilken syn på kunskap och lärande som förmedlas till eleverna vid allt för ensidig användande av undervisningsformen "eget arbete". De undrar hur denna syn relateras till våra styrdokuments kunskapssyn och om läraren är medveten om eventuella konsekvenser av det "egna arbetet" för elevens lärande? Har läraren reflekterat över om den egna rollen som ansvarig lärare kan inskränkas till korta samtal under lektionens gång och om det i förlängningen kan leda till vinnare och förlorare bland eleverna? Vidare undrar de om det egna arbetet blir ett mål i sig, hur kommer då ämnesinnehållet att uppfattas av eleven. Det finns en obalans inbyggd i

⁴⁹ Selberg, s.7, 9ff, 24ff och 139

verksamheten när både kunskap och social kompetens ska förenas. Om läraren sätter fokus på personliga inlärningsstilar måste man fundera på om samtliga elever faktiskt utvecklar såväl kunskap som social kompetens när undervisningsämnet framförs⁵⁰. Författarna ställer sig frågan: "Finns det en risk för att vissa elevers sätt att tolka och ta eget ansvar på sina villkor verkar hämmande för andra elevers lärande och ansvarstagande?"⁵¹ Satsningen på social kompetens skulle då kunna verka menligt på undervisningsinnehållet. Konflikten mellan att förena kunskap och social kompetens belyses också av Andersson som skriver att de tjänsteutövande lärarna har ett uppdrag att se till så att eleverna får kunskaper för att kunna verka i samhället samtidigt som de ska vara coach och elevutvecklare. Två i sig olika uppdrag som ska finna balans för att tillfredsställa såväl lärarnas politiska uppdrag som eleverna utveckling⁵².

Säljö framhåller att det finns ett ömsesidigt beroende mellan lärobok och lärande. Texter kan i många fall vara både abstrakta och svårlästa och som sällan bekräftar vardagliga erfarenheter. Förståelseproblem uppkommer paradoxalt nog när lärotexter blir det dominerande undervisningsmedlet⁵³. Att arbeta självständigt grunda sig i att elever kan ta reda på, läsa och bearbeta texter själv. Marton och Booth menar att djupinläring inte kan komma tillstånd om eleven behöver fokusera på texten som sådan. Det råder således en hierarkisk ordning mellan ytinläring där man tar till sig en texts fakta genom memorering och djupinläring där eleven utvecklar ett förhållande till texten som sätts in i ett sammanhang och genererar förståelse. Lärandet kan effektiviseras. För det krävs olika undervisningsmetoder men även insikt i att lärandeprocessens olika metoder når olika bra resultat⁵⁴.

Permer och Permerts studie lyfter fram att ansvar är en viktig term i klassrummet. Frågor kring ansvar på mikronnivå lockade dem till empiriska studier. I undersökningen fanns det bland annat lärare som framhöll vikten av gedigna ämneskunskaper för framtiden: "så gäller det ju att ansvaret hos läraren är att få i dem så mycket kunskaper som möjligt för vidare studier." eller "ytterst går jag in för

⁵⁰ Sträng Dimenäs, s.129,160 och 165f

⁵¹ Sträng Dimenäs, s.129

⁵² Andersson, s.77

⁵³ Säljö, s.220

⁵⁴ Marton och Booth

att lära dom någonting i mina ämnen, det är mitt mål.”⁵⁵ Att det är lugn och ro i klassrummet uppges samspela med ansvarsfull kunskapsinhämtning.

Att släppa eleverna fria att arbeta under eget ansvar framställs, beskriver lärarna, vara liktydigt med en -frihet under lydnad. Det måste råda ordning och arbetet bör infrias i enlighet med lärarens intentioner. Riskerar lärarens intentioner att inte infrias uppstår situationen att läraren måste åtgärda detta. Missbrukar eleven sitt ansvar kan läraren således återta det genom att exempelvis återgå till katederundervisning. Anledningarna till lärarnas förhållningssätt varierar men kan bero på lärarens mandat att strukturera ansvarsrummet efter sin professionella utgångspunkt. Det kan också handla om att läraren känner tidspress över att hinna med fastlagd kurs- och läroplan och därför inte ser att det finns tid till annat än kunskapsinhämtning⁵⁶. Muntliga genomgångar, som å andra sidan utgör ett viktigt redskap för en del elever för att de ska kunna ta ansvar i skolsituationer, får av lärarna framställningen av att vara ett straff och återtaget ansvar.

Hargreaves beskriver att lärare måste lära om och undervisa på ett nytt ”kosmopolitiskt sätt”, det vill säga så att eleven får ett vidare begrepp om tillvaron och kan verka i ett liv på planeten Tellus och inte bara i lilla Höör. Ny läroplan med målrelaterad undervisning och insiktslärande indikerar på nya förväntningar på läraren. Något som läraren egentligen inte alls kan använda sig av, menar Hargreaves, eftersom samhället fortsätter att utarbeta och kräva att eleverna ska göra och få bra resultat på centralt styrda prov. Det ger orealistiska förväntningar från omgivningen, föräldrar, företag och politiker. Lärarna blir utarmade av förödande standardiseringar bara för att kunna kontrollera och kontrolleras. Samhället kräver mycket av lärarna som inte får de rätta medlen i form av bland annat förtroende och förståelse. Lärarna väljer därför att låta eleverna plugga inför de av statsmakterna uppsatta centraltesten istället för att arbeta mer utifrån varje enskild elevs intresse och förutsättningar⁵⁷.

⁵⁵ Permer och Permer (2002) s.125f

⁵⁶ Permer och Permer (2002)

⁵⁷ Hargreaves, s.113f

2.6 En skola för alla

Den stora frågan är om vi har en skola för alla. Lagstiftning och konventioner visar tydligt att målet är en skola för alla. Oavsett vilka handikapp eller förutsättningar en elev har ska den beredas plats i den ordinarie skolans verksamhet. Verkligheten säger något annat. Det finns fortfarande ett behov i samhället att urskilja elever med större omsorgsbehov än vanliga elever. Ekonomi är en bidragande orsak då dessa barn kostar mer och skolan ser inte att de kompenseras för detta. En annan orsak är att man menar att genom en segregation, möjligheten till särskola, får eleven bättre förutsättningar för sina behov. Samhällsattityden är inte alltid vänlig och inbjudande för det som är annorlunda. En förstärkning av rådande individualism kan skapa ytterligare segregering mellan de som kan ta för sig själv och de som behöver stöd i sin utveckling⁵⁸. Var går då gränsen för vad som är onormalt? Är elever som inte hanterar att ta eget studieansvar onormala? Det har dock trots allt skett en formell förändring som stärker individens rätt till stöd, vilket får ses som en positiv utveckling mot en skola för alla. I Lpf betonas att särskild hänsyn ska tas till de elever som har svårighet att nå målen för utbildningen och av den anledningen kan undervisning aldrig göras lika för alla⁵⁹. Nu handlar det om att leva upp till de beslut som fattats och inte förringa eller bortse från demokratiskt fattade beslut. Samhällsattityden måste bli att alla har en plats i samhället oavsett dess förutsättningar menar Brodin och Lindstrand⁶⁰.

2.7 Ett samhälle för alla

Bildningsbegreppet, menar Lars Jonung, utgör en av hörnstenarna i dagens samhällsbygge. Bildning är något som människan gör med sig själv och är inte på förhand givet. Kunskap ger individuell framgång och bildning gynnar individens möjlighet till frihet. I statens offentliga demokratiutredning *Globalisering och demokrati* skriver han att människor som är vana vid att bli omhändertagna av en trygg stat och ett socialt nät ser skrämmande och främmande på nya samhällsstrukturer. Svenska folkets förväntan av att bli omhändertagna samt tillit till staten att alltid veta vad som är bäst för individen präglar fortfarande det svenska samhället. Att se till gruppens bästa och fördela resurserna utgör fortfarande

⁵⁸ Brodin och Lindstrand

⁵⁹ Lpf 94 1.1: En likvärdig utbildning

⁶⁰ Brodin och Lindstrand

grundpelaren inom svensk politik. Det finns en rädsla för den liberala strukturen som omges av ökad individualisering där individen själv ska vara med och fatta sina beslut och som gör att individen i allt för hög grad utelämnas åt sig själv⁶¹. En ökad individualism kan leda till att traditionella värden upplöses. Permer och Permer framhåller att tanken inte är att tillåta att en ohämmad individualitet breder ut sig. Frihetsprocessen måste således omgärdas av gemensamma mål och värden. Det handlar om att hela tiden försöka jämkas samman det individuella och det gemensamma. Att hela tiden hitta kollektiva hållpunkter och gemensamma etiska visioner för att undvika kaos och sammanbrott.⁶² Jonung framhåller att vi måste lära känna den nya ordningen bättre för att förstå den och för att kunna ta tillvara på de inneboende goda krafter som de liberala värdena kan ge människor i form av större möjlighet till medverkan av förändringar⁶³.

Zygmunt Bauman anser att bildning, ansvar och frihet är bra men är tveksam till att förutsättningarna för detta faktiskt finns i vårt liberala samhälle. Samhället har idag ett nytt tempo som ger en ny polarisering. Det gemensamma samhället tenderar att glida över till den autonoma individen. För att kunna ta del av ett verkligt självbestämmande krävs, menar Bauman, att individen dels hantera samhällets olika system dels innehar olika former av resurser som kunskap och kapital för att inte bara vara en medborgare och individ utan för att bli en autonom individ. Teknologiska framsteg har tagit bort både tidsliga och rumsliga avstånd men istället för att skapa gemensamma förutsättningar tenderar det snarare polarisera det mänskliga tillståndet. Vissa människor blir befriade från territoriella begränsningar och lägger samtidigt beslag på strukturen i omgivningen som andra människor fortsätter att vara bundna till och som de har få möjligheter att frigöra sig från. Förlust av en plats identitetsgivande förmåga och mening skapar för mången meningslöshet. För ett fåtal andra blir det meningsskapande frihet⁶⁴.

Det samhälle som finns idag erkänner inga alternativ till sig självt hävdar Bauman. Samhället anser sig inte behöva undersöka, demonstrera eller rättfärdiga giltigheten i sina antaganden. Invånarna är förvisso benägna till att ge samhället kritik när de

⁶¹ Jonung

⁶² Permer och Permer (2002)

⁶³ Jonung

⁶⁴ Bauman (2000), s.22

finner sig felaktigt bemötta men den är så tandlös som den kan bli. Trots kritik så är invånarna oförmögna att påverka och ändra dagordningen. Det nutida samhället vägrar inte att lyssna på kritik. Istället visas en öppenhet upp mot kritik samtidigt som man har funnit metoder att möta kritiken och förbli immun mot konsekvenserna. Människor tillåts klaga och kräva sin rätt. Riktigt högljudda kan till och med lyckas med att tillfälligt få det de vill ha. Men människor väljer inte att söka förändra ledningsfilosofin, alltså att ifrågasätta giltigheten och förändra på djupet. Bauman menar att denna förändring i den allmänna tidsandan inte bara kan förklaras med ett falnande intresse för det allmänna bästa eller den individuella självhävdelsen, -bara jag får så, som är kännetecknade för vår tid. Han menar att orsakerna till denna förskjutning går djupare än så och har sina rötter i en djup omvandling av det offentliga rummet och det moderna samhällets sätt att fungera och förevisa sig själv⁶⁵. Den individuella autonomin och samhället har dock alltid stått i ett tvetydigt förhållande till varandra. Bauman menar att det krävs att vi människor åter tar till oss de bortglömda medborgarfärdigheterna och de förlorade medborgarverktygen för att klara av att bygga bron mellan mänsklig frihet och det gemensamma samhället. Det krävs att vi rekonstruerar och återbefolkar folkliga arenor där samtal och förhandlingarna kan föras om det allmänna, det privata och det offentliga bästa⁶⁶.

⁶⁵ Bauman (2002), s.123ff

⁶⁶ Bauman (2002), s.133

3. Empiri

3.1 Val av skola

Skolan som jag valde att göra mina intervjuer på är en 6-9 skola och har ett intressant upplägg vad gäller att "bedriva" individuellt studieansvar. Skolan visar upp en tydlig mix av traditionell katederundervisning med bland annat ämnesklassrum (inga hemrum), ämneslektioner, tidsbestämda lektioner, katederundervisning samt en dag där eleven har möjlighet att planera sin arbetsdag själv. Den dagen är vikt åt eleverna att vara delaktiga och ta ansvar för sina studier. Eleverna väljer denna dag själv vilka lektioner som de ska närvara på och därmed vilket skolarbete som ska utföras. Alla skolämnen är möjliga att välja, alltså såväl de teoretiska som de praktiska. Skolan visar på ett tydligt sätt att lärarrollen har förändrats och att de på ett praktiskt sätt möter denna förändring genom att luckra upp traditionell undervisning till förmån för att eleverna på ett konkret sätt ska kunna utöva inflytande på sin utbildning. Eleverna är således bekanta med både ett traditionellt arbetssätt såväl som ett modernt där elevens ansvarstagande främjas. Skolans val av arbetsordning gör att en undersökning bland dessa elever blir intressant. Eleverna bör med denna form av arbetssätt ha insikt i individuellt studieansvar.

3.2 Intervjupersonerna

Eleverna som intervjuades gick i årskurs sex och årskurs nio. Att dessa årskurser valdes berodde på att jag fått möjlighet att lära känna dessa elever under en period på drygt fem veckor. Efter att ha rådgjort med ansvarig lärare om att ta skoltid till förfogande för de kommande intervjuerna fick hela åk nio frågan om några ville bli intervjuade av mig. En elev valde direkt att få vara med. Tre andra tillfrågades och accepterade.

Eleverna som valdes ut i sexan tillfrågades en och en av mig. Alla accepterade direkt. Anledningen till skillnaden i värningssättet berodde på att jag inte ville intervjua vissa av eleverna i sexan. Detta på grund utav att jag kände att jag inte skulle få svar som jag förstod och som därmed inte skulle kunna sättas in i något sammanhang. Det var viktigt att få en stor spridning av elever vad gäller att både duktiga och svagare elever ingick i undersökningen och den bilden hade jag hunnit skapa mig under de tidigare veckorna. Detta för att få en bred bild i undersökningen,

som inte söker några generella svar utan söker visa på olikheter. Undersökningen representerar både flickor och pojkar. Inte för att fokusera på ett genusperspektiv eller annan representationskategori såsom klass eller etnicitet då det inte är avsikten med denna undersökning. Utan för att pojkar och flickor är olika och undersökningen kan därför få en större dimension av svar. Alla eleverna som berördes fick information om vad intervjun handlade om och att det var helt frivilligt. Föräldrarna fick skriftlig information⁶⁷ av mig samt ombads att godkänna om deras barn fick delta i undersökningen.

3.3 Svårigheter med kvalitativa intervjuer

Det är inte alltid helt lätt att utföra intervjuer. Eleverna behöver känna tilltro till intervjuaren och trygghet vid intervjun. Intervjusituationen kan vara präglad av såväl positiva som negativa känslor vilket kan ge oriktiga svar från den som blir intervjuad. Eleven kan således välja att svara det den tror att den ska svara eller ge ett svar för att komma i bättre ställning. Intervjuaren bör vara medveten om den maktrelation som finns vid intervjutillfället och intervjuaren innehar ansvaret att verka för att samspelet i intervjun består av ömsesidig respekt och tilltro⁶⁸. Möjligheten till att ha lärt känna eleverna uppfattades av mig som viktig. Inga av eleverna uttryckte att de inte ville delta, snarare tvärtom uppvisade flera av eleverna en engagerad inställning att faktiskt få lov att berätta vad de tycker.

Det ömsesidiga inflytande som utbytet av synpunkter i forskningsintervjun gör behöver inte bli en felkälla utan kan vara en styrkefaktor i kvalitativ forskningsintervju om man erkänner och utnyttjar dem. Huvudsyftet med forskningsintervjun är att förstå och bilda sig en uppfattning om vad den intervjuade säger. Det krävs att den intervjuade förstår frågorna och att intervjuaren kan sätta sig in i intervjupersonen för att förstå svaren. Den kvalitativa forskningsintervjun försöker täcka in både den direkt uttalade beskrivningen såväl som det som sägs mellan raderna. Det är därför viktigt att intervjuaren inte blandar in sina egna värderingar utan låter den intervjuades andemening få fokus⁶⁹.

⁶⁷ Bilaga 1

⁶⁸ Kvale, s.39

⁶⁹ Kvale, s.36

3.4 Intervjufrågorna

Intervjufrågorna utgick ifrån tre teman⁷⁰ för att kunna behandla den kvalitativa forskningsintervjun och få beskrivningar av den intervjuades livsvärld så att jag kan tolka den⁷¹. Det första temat behandlar elevens skolsituation. För att kunna förstå den intervjuade elevens svar och sätta svaren i relation till dennes förutsättningar och inställning till skolan kändes det viktigt att ha skapat en förkunskap om elevens skolsituation. Det andra temat handlar om elevens förståelse för begreppet individuellt studieansvar. Här kan jag få insikt i hur djup förståelse eleven har kring begreppet samt få reda på var eleven har skaffat/fått kunskapen ifrån. Det utgör i sig själva grunden för förutsättningen att praktiskt kunna ta ett individuellt studieansvar⁷². Det finns också ett formellt krav att skolan ska förmedla kunskapen om att ta ett individuellt ansvar⁷³. Sista temat handlar om elevens personliga relation till individuellt studieansvar. Här vill jag nå insikt i hur eleven praktiskt gör när denne tar individuellt studieansvar. Vilket i sig delvis, som jag påtalat, grundar sig på om eleven har fått förutsättningarna för att ta ett studieansvar. Intervjufrågorna var i grunden desamma men olika följdfrågor följde för att verkligen försöka förstå elevens svar. Eleverna i årskurs sex, de yngre, hade ett mindre nyanserat ordförråd än eleverna i årskurs nio, de äldre, vilket gjorde att de äldre gav tydligare svar. De yngres svar är dock lika intressanta men kom att kräva en större förmåga att tolkas. Ålderskillnaden och mognaden av de intervjuade eleverna gör att flera av svaren kan inordnas i vad *de yngre* och vad *de äldre* svarade, vilket också används.

Intervjufrågorna genererade både likartade svar såväl som helt skilda. De likartade svaren presenteras som gemensamma och kan därför uppfattas som generella. De är dock inte allmängiltiga utan är endast generella för denna grupp intervjuade och kan kopplas till denna skolas arbetsutformning. Allmänna svar från en grupp är således intressanta för att förstå en specifik situation. Svar som uppvisar stor skillnad är av intresse för att de visar på att det inte alltid är möjligt att generalisera. Kvalitativa intervjuer efterfrågar inte först och främst allmänna åsikter utan söker de specifika situationer i den intervjuades värld som visar på skillnader⁷⁴.

⁷⁰ Elevintervjuenkät finns som bilaga 1

⁷¹ Kvale, s.35

⁷² Selberg, s.7

⁷³ Lpo 94, 2.3 Elevernas ansvar och inflytande; Mål

⁷⁴ Kvale, s.37

4. Analys av det empiriska materialet

4.1 Intervjuanalys av elevernas skolsituation

4.1.1 Hur trivs du på skolan?

Alla eleverna hade den gemensamma inställningen att de trivs på skolan och att detta främst beror på kompisarna. De äldre eleverna nämner också att de trivs med lärarna. Att de yngre eleverna inte nämnde lärarna kan bero på att de endast haft lärarna en halv termin och således inte hunnit skapat någon djup relation till dessa än. Ingen av eleverna knyter skolmiljön till trivseln på skolan. Selberg beskriver vikten av att skolan utvecklas till ett öppet hus för såväl lärarna som eleverna där alla har samma tillträde till arbetsplatsen. Eleverna på skolan har endast tillträde till klassrummen under lektionstid. Under rasterna har de cafeteria, datorsalen och korridorerna till sitt förfogande. Denna uppdelning legitimerar traditionella mönster, att inläring sker när det är lektion och när en lärare är närvarande. Selberg eftersträvar bland annat i den utvecklade läroprocessen att eleven kan påverka sin egen inläringssituation. Att eleven ges möjligheten att sätta sig ner i en rofylld miljö när så önskas är en förutsättning för detta⁷⁵.

4.1.2 Är skolarbetet roligt och hur går det för dig?

Till glädje för mig som blivande lärare svarade alla eleverna utom en av de yngre att de tycker att skolarbete är roligt. De tycker helt enkelt bara att det känns bra, eller "meningsfullt" som en äldre tydligare uttryckte det. Den yngre eleven som inte tyckte skolarbetet var roligt kunde inte förklara varför. Skolarbetet var "inte direkt tråkigt men det var inte heller roligt". Eleven uppfattades av mig som en duktig elev som både gjorde det som avtalades och även gjorde det bra. Lärarens uppdrag är inte bara att se till så att en elev inhämtar kunskaper utan i skolan uppdrag ligger också att stimulera eleverna till att vilja inhämta kunskaper⁷⁶. Selberg framhåller bland annat att det är i relationen medverkan och inflytande som ansvarsförmåga genereras. Utan egen medverkan uppnås således inte en utökad ansvarsförmåga⁷⁷. Det torde därför inte vara av intresse för samhället att fokusera på att producera elever med så goda kunskaper som möjligt om eleverna inte har fått vara med och deltagit i sin

⁷⁵ Selberg, s.7, 9ff och 24ff

⁷⁶ Lpo 94 1. Skolans värdegrund och uppdrag: Skolans uppdrag

⁷⁷ Selberg, s.139

utveckling så att även ansvarsförmåga blir en del av individen. Att få klarhet i varför elever finner skolarbetet ointressant är av stort intresse för att utröna om det beror på skolans läroutformning eller andra faktorer. Det behöver inte alltid vara skolformen som utgör problemet men utan djupare kunskap kan det inte heller uteslutas.

Eleverna tycker att deras studier går bra, detta trots att flera berättar att de inte klarat de senaste proven och hade fått omprov. Man kan här tänkas sig att eleverna har dålig självkänedom om sina studier men man kan också tänkas sig att de svaga eleverna utgår ifrån sin egen förmåga och utifrån dessa så går det faktiskt bra. Skolans målstyrning är att utgå ifrån den enskilda eleven och inte relatera till de andra eleverna. En äldre elev tyckte att skolarbetet gick både bra men även lite dåligt och både IG och VG fanns representerade bland provresultaten men menade att "Det är inget problem, det kommer att fixa sig.". Den goda tillförsikten visar på den så viktiga pusselbiten att vilja bedriva studier.

4.1.3 I vilka sammanhang tycker du att du lär dig?

Eleverna uppvisar stor variation i när de lär. Det är av stort intresse att förstå i vilka sammanhang eleverna tycker att de lär. Om eleverna inte tycker att de lär i de sammanhangen som de utsätts för i skolundervisningen kan konsekvensen bli att eleverna missar tillfällena till inläring⁷⁸.

Bland de intervjuade eleverna framkommer att flera av dem lär när läraren muntligt går igenom ämnet som avhandlas. Eleverna vill gärna att den muntliga genomgången följs av att läraren skriver på vita tavlan och att en del av lektionsspasset innehåller dialog mellan lärare och elever. Det ska vara öppna diskussioner där alla tillåts vara med. Även om eleverna så att säga inte frågar själv så kan eleven lyssna på dialogen och som en äldre elev sa "Oftast frågar någon annan det jag med undrar över.". Flera andra vill förutom att lyssna på läraren också få arbeta självständigt genom att läsa och leta fakta, gärna på Internet. Att få diskutera med kompisarna tycker några elever är också bra. En elev vill absolut inte ha någon berättande lärare utan vill helt och hållet försöka själv genom att leta i källor och läsa. En elev vill ha så lite läsning som möjligt. Denna elev är den enda som kommer in på att det är viktigt att vara pigg för att kunna lära sig något och att

⁷⁸ Säljö, Marton och Booth

det absolut måste vara intressant. "Läraren ska framföra ämnet på ett intressant sätt och jag själv måste finna det intressant för att jag ska lära mig något", menar eleven. En annan elev uttrycker "vad som helst bara inga fylleriövningar", alltså stenciler där det ska fyllas i ord/siffror som fattas. Att elever i allt större utsträckning självständigt söker faktakunskaper är en realitet. Texter kan dock många gånger vara både abstrakta och svårlästa och bekräftar inte heller alltid vardagligheter som gör att texten kan sättas in i ett igenkännande sammanhang. Säljö framhåller att förståelseproblem paradoxalt nog uppkommer när lärotexter blir det dominerande undervisningsmedlet⁷⁹. Elevers önskemål om föreläsande lärare kan vara en viktig tillgång för de elever som inte i lika hög grad hanterar skriftliga texter och kan därför utgöra det komplement som gör att även dessa får tillgång till det så viktiga kunskapsstoffet. Marton och Booth beskriver att bredden av variation i undervisningen som en viktig komponent i lärandet⁸⁰. Kan det tillfredställas i den moderna skolan med "egen planering"? Axén och Näslund poängterar dock att utan delaktighet generas inget ansvar och då befästs inte kunskapen på djupet hos eleverna⁸¹. Selberg intar inställningen att elevernas delaktighet måste ha föregåtts av erfarenhet i inflytande om det ska innebära att eleven i större utsträckning ska klara av att göra egna val och ta ställning till undervisningsstoffet. Att eleverna görs delaktiga behöver således inte betyda att eleverna faktiskt medverkar och har inflytande på sin inlärningsprocess om eleverna inte har förstått att hantera inflytandet⁸².

Katederundervisning likställs ofta med återtaget ansvar och att det inte utgår något ansvar när läraren bedriver muntliga genomgångar? Varför är traditionella föreläsningar likställt med uteblivet ansvar när det finns elever som uppfattar muntliga genomgångar som ett bra komplement att ta till sig ny kunskap? Om vi ska ha en skola för alla krävs olika sorters undervisningsmetoder. Med stor variation i hur/när elever lär torde det vara viktigt att elever också utsätts för flera olika undervisningsmetoder om inläring ska ske. Framförallt behövs en lyhördhet från lärarens sida att elever kräver olika metoder och att man inte kan slå sig till ro med bara en metod och använda den år efter år. Skolan borde inte fästa sig så stort vid

⁷⁹ Säljö, s.220

⁸⁰ Marton och Booth

⁸¹ Axén och Näslund, s.12f

⁸² Selberg, s.139

indelning i moderna och gammaldags undervisningsmetoder menar Sträng och Dimenäs. Istället bör valet av undervisningsstrategi beaktas utifrån dess möjlighet att ge varje elev en optimal chans att möta innehåll på ett reflekterande sätt⁸³. Tycker eleverna att de lär genom föreläsningar kan således inte den formen uteslutas i undervisningsmetoderna.

Lpo 94 lägger i läraruppdraget att förse eleverna med såväl kunskaper som delaktighet och ansvarstagande. Ett uppdrag som inte under några förutsättningar kan förbises. Naturligtvis behöver inte detta skapa motsättningar. Men hur förenar man dem? Kan den traditionella skolan med delvis bevarad styrd undervisning uppnå förhållandevis goda ansvarstagande elever som den friare undervisningsformen och kan den senare bibehålla och främja en högre nivå av kollektivt ansvar? Det torde ses som en utmaning för var lärare att söka insikt i när undervisningen är för styrd så eleverna riskerar att missa möjligheten att utveckla ett ansvarstagande och när den är för frisläppt så att de riskerar att förlora elever som inte hanterar det allt för stora individuella ansvaret som åläggs dem. Hur läraren kan frambringa olika sorters undervisning i praktiken och samtidigt tillvaratar ansvarsutveckling och kunskapsinläring hos eleven borde vara centrala frågor i lärarkollegiets diskussioner och hos skolledningen som ju har ett samhällsuppdrag att verka för ett samhälle som är till för alla.

4. 2 Intervjuanalys av elevens förståelse av begreppet

4.2.1 Vad tänker du på när du hör ordet individuellt studieansvar och hur skulle du förklara det med dina ord?

De yngre eleverna hade antingen inte hört uttrycket individuellt studieansvar och visste därför inte vad det betydde eller hade hört det men kunde inte riktigt sätta ord på vad det var. Efter att ha förklarat begreppet med andra ord för dessa så kunde alla eleverna ge uttryck och förklara begreppet.

Eleverna förklarade på många olika vis vad begreppet innebar. De yngre eleverna tyckte dock att det var svårt att förklara men gav svar som: "att ta hand om allt

⁸³ Sträng och Dimenäs, s.129,160 och 165f

skolarbete själv”, ”göra mina läxor” och ”jag gör mitt och andra gör sitt”. Eleven med det sistnämnda citatet menade att individuellt studieansvar betydde ”att man jobbar själv och sköter sitt”. Den här inställningen till individuellt studieansvar går fullständigt stick i stäv med läroplanen och skolans värdegrund som ofta lyfter fram att elever ska utveckla förmåga att samarbeta med andra och kunna leva sig in i andras situationer för att utveckla en vilja att handla också för andra människors bästa⁸⁴. Att tolka individuellt studieansvar med att köra sitt eget race utgör en problematik. Inställning att jag som individ har företräde före gruppen eller de andra ses av författarna Sträng och Dimenäs som en fara. Det finns anledning att återigen citera deras fråga: ”Finns det en risk för att vissa elevers sätt att tolka och ta eget ansvar på sina villkor verkar hämmande för andra elevers lärande och ansvarstagande?”⁸⁵

De äldre eleverna hade ett större ordförråd och kunde med större tydlighet förklara sig. De gav svar som ”ansvara för mitt skolarbete genom att utföra det som bestämts och ta konsekvenserna och stå för resultatet.”, ”att själv planera arbetet och ansvara för att mitt skolarbete bli gjort.” och ”att ha egen kontroll på mitt skolarbete.”. En av elever poängterade mycket bestämt att det var viktigt att läraren kontrollerade att eleverna faktiskt var aktiva och tog sitt studieansvar under lektionerna. Eleven menade därför att alla elever måste vara inom räckhåll för läraren under lektionstid så denne kunde ha den kollen på eleverna. ”Det går inte att låta eleverna försvinna till egna arbetsrum för då ser inte läraren om man gör det man ska.”, ansåg eleven. Denna elev relaterade till kompisar på andra skolor som har egen planeringstid där dessa elever fritt bestämmer var och när skolarbetet ska utföras. Eleven visar på ett behov av kontroll av individen. Skolan befäster behovet genom att konsekvent kontrollera att eleverna har varit på de olika lektionerna under den arbetsdag då eleverna själv bestämmer vilka lektioner de vill närvara på.

Skolverket förmedlar bilden av ett nytt samhälle som präglas av ett allt högre tempo med intensiva kommunikationer och växande kunskapsmängd där människor vill och tar ett större ansvar. För människor och samhället blir det en given föreställning om att vi lever under dessa nya förutsättningar och ställer därför krav på förnyelse inom läroplanerna. Frågan är om vi lever under så nya betingelser? Frågan är om skolan

⁸⁴ Lpo 94, 1. Skolans värdegrund och uppdrag: Skolans uppdrag, Skolverket (2000:22)

⁸⁵ Sträng Dimenäs, s.129

ständigt måste förändra sin läroplan? Enligt Jonung återfinns mycket av gamla kulturella värderingar kvar hos människor som gör att nya regleringar inte har någon förankring i samhället och frågan om vi lever i det nya individanpassade samhället skulle kanske må bra av en betydligt större diskussion än vad som finns idag⁸⁶. Bauman menar att samhället alltid måste ifrågasätta sina antagande. Det går inte att utgå ifrån att rådande system är de enda rätta. Samhället måste våga bli ifrågasatt och utvärdera om de formella reglerna har en plats i praktiken eller om människor faktiskt lever och verkar under andra betingelser än vad samhället ger sken av⁸⁷.

Även de äldre eleverna förhåller sig i stor utsträckning till att de handlar om att utföra ett arbete som ålagts dem. Få elever uttrycker att de ska utföra det som de har varit med och bestämt ska göras. Det kan inte uteslutas att de är delaktiga i arbetsinnehåll och arbetsutformning men de framhåller inte att så är fallet. Studier som Skolverket tog del av inför revideringen av läroplanen visade på stor variation i hur läroplanen tolkas och används. Selberg framhåller att det hos lärarna finns ett uppdämt behov att sätta sig in i läroplanen för att klara av att tillämpa den och uppfylla dess mål. Med tanke på att eleverna inte beskriver att den egna läroprocessen ingår i det individuella studieansvaret blir uppfattningen att det fortfarande finns mycket för Skolverket att göra, och förklara, för lärarna. Det kan vara så att lärarkåren har en allt för stor åsiktsskillnad kring begreppet individuellt studieansvar och att detta återverkar på elevernas uppfattning om begreppet.

4.2.2 Var har du kommit i kontakt med begreppet och har någon diskuterat begreppet med dig och förklarat det?

På frågan var de har kommit i kontakt med begreppet bli de yngre väldigt veliga. De tror att de har kommit i kontakt med det i skolan men de är inte säkra. En av de yngre kommer fram till att ”jo, vi har pratat om det i skolan ifjol under en eller två lektioner, men jag kommer inte ihåg vad som sades”. De andra yngre kommer med viss tvekan fram till att det nog har pratats om det någon gång i skolan. Jag kan inte här utesluta att eleverna svarar så för att de tror att det förväntas av dem att ha hört det eftersom jag frågar om det. Eleven som med säkerhet vet sig ha kommit i kontakt med begreppet känner ändå inte att någon egentligen har förklarat vad det betyder. De

⁸⁶ Jonung

⁸⁷ Bauman (2002), s.123

andra menar att de inte har diskuterat med någon och skulle de ha det, eftersom de är osäkra på om de har kommit i kontakt med begreppet, så kommer de i alla fall inte ihåg vad som sades.

De äldre eleverna har en större tydlighet i svaren men uppvisar stor osäkerhet i vad som egentligen sagts om begreppet. De har kommit i kontakt med begreppet genom skolan och hemmet. En elev menar dock att denne endast kommit i kontakt med begreppet genom kompisar som går på andra skolor. Denna elev har uppfattningen att det är viktigt att det finns en mix av elevansvar och läraransvar. Eleven, som är en elev som det går mycket bra för i skolan, menar att det inte bara ska vara elevansvar som gäller utan läraren måste ha kvar det stora ansvaret. Eleverna ska inte behöva ta för stort ansvar.

En elev tycker egentligen inte att denne direkt har kommit i kontakt med begreppet men "genom ordet kan jag förstå vad det betyder". En elevs mamma brukar flitigt säga att det är viktigt att eleven tar sitt studieansvar. Samma elev beskriver också att man i skolan under två lektioner gått igenom vad individuellt studieansvar innebär. Men att det var alldeles för mycket information vid dessa tillfällen. Eleven menar att "det går inte att lära sig allt om planering och almanackor på två lektioner". I SOU-utredningen *Inflytande på riktigt* där man lyfter fram elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar beskrivs tydligt varför elever ska ha inflytande på riktigt och varför samhället ska verka i denna riktning. Fina ord används som att värna demokratin och att emancipation bidrar till förståelsen för att människan har ett alternativ⁸⁸. Utredningen lägger dock ingen tyngd på vilka förutsättningar som krävs för att nå elevinflytande på riktigt. Om man vill uppnå ett mål är det rimligt att anta att man fundera på vilka förutsättningar som kommer att krävas för att nå målet. Om inte eleverna förstår och är väl bekanta med begreppet individuellt studieansvar har de ingen relation till det och kan därmed inte utveckla inflytande, delaktighet eller ansvar. Sonja Jönsson har gjort en intervjustudie av elever på gymnasieskolans omvårdnadsprogram och fick fram att eleverna oftast ser det som en skyldighet att ta ansvar och inte som det står i läroplanen att det är deras rättighet att få möjligheten att ta ansvar och påverka sin skolsituation⁸⁹.

⁸⁸ SOU (1996), s.4f

⁸⁹ Jönsson, s.1

Eleverna beskriver inte individuellt studieansvar med exempelvis att vara med och påverka undervisningsmaterialet och undervisningsmetoderna eller att de har rätt att vara delaktiga i sitt eget studieupplägg. Oftast beskriver de att det handlar om att ansvara för läxorna och hänga med i kursplanen. Det är möjligt att de i praktiken påverkar och bestämmer i klassrummet och faktiskt egentligen är delaktiga och har möjlighet att utöva inflytande men de relaterar inte till det när de förklarar sig.

4.3 Intervjuanalys av elevens personliga relation till begreppet

4.3.1 Tycker du om att ta ett eget ansvar för skolarbetet och vill du ha mer ansvar?

Eleverna uppvisar skillnad kring om man tycker om att ta ansvar. Eleverna svarar såväl att man gillar att ta ansvar som att man inte alltid gillar att göra det. En elev vet inte riktigt ifall denne gillar det eller inte. De elever som gillar att ta ansvar gör det dels för att det är naturligt och självklart att göra det och dels för att skolarbetet blir lättare och att man slipper tjatande lärare. De elever som inte alltid gillar att ta ansvar tycker dels att det ibland blir för mycket att själv hålla reda på, man vill ha ansvar men i sin egen takt, och dels att man inte alltid förstår vad det är man ska ta ansvar för. En av de yngre eleverna svarar: "Jag vet inte riktigt vad det är jag ska göra när jag ska ta eget ansvar för skolarbetet. Men jag brukar få höra att jag tar ansvar så då gör jag väl det". En av de äldre eleverna känner att det ibland blir för mycket att ansvara för. Eleven menar att: "Lärarna har inte koll på varandra exempelvis när de ger läxor och prov och då kan inte heller jag som elev planera och ta mitt ansvar för mina studier och då blir det inte roligt att ta ansvar. Jag vill ta ansvar men kan helt enkelt inte". Vernerssons och Hargreaves anser att skolan fortfarande i stor utsträckning utgår från ett mycket traditionellt kvantitativt kunskapsbegrepp och ställer därmed frågan om ett möjligt individuellt studieansvarstagande på sin spets. Hur kan individen ta ett ansvar när skolan fortfarande verka i riktning mot kvantitativ kunskapsutlämning och kunskapsmätning?⁹⁰ Statens offentliga utredningar kommer fram till att inflytande och medverkan inte appliceras i skolan som det är menat⁹¹. När tänker statens offentliga utredningar söka svar på vilka förutsättningar som krävs för

⁹⁰ Vernersson, s.78 och Hargreaves, s.113f

⁹¹ SOU (1996)

att inflytande på riktigt kan uppnås på skolan? Och vad är det man vill uppnå? Är det en utvecklad ansvarsförmåga hos den enskilda individen eller är fortfarande faktakunskaper det primära som Vernerssons framhåller att det är? Ett förtydligande kring vad skolan ska uppnå skulle kunna ge svaret på hur stor del ansvarsträningen får ta och hur stor del som ska vara kunskapsinläring. Hargreaves pekar också på att debatten i samhället i större utsträckning måste präglas av hur man får centralt styrda kontrollfunktioner av skolan att fungera ihop med elevens frihet att utforma sin egen utbildning⁹².

Ingen av eleverna svarar direkt med att de vill ha mer ansvar. De yngre eleverna svara alla med att det nog är rätt så lagom som de har det. De äldre eleverna är mer talföra och har mer synpunkter. En av dessa elever menar att i vissa ämnen kan man ha mer ansvar medan i andra ämnen bör man ha mindre ansvar. Detta för att man som elev inte vet så mycket om vissa svåra ämnen som exempelvis fysik och kemi. Flera elever förknippar studieansvaret med att arbeta med egna arbeten och menar att sådana vill de inte ha fler av utan lektionerna måste bestå av både lärargenomgångar och eget arbete. En annan elev svarar att kanske lite mer ansvar kunde vara bra. Eleven ser en möjlighet att påverka sina studier i en positiv riktning genom att vara med och styra dess upplägg och genomförande. När man lyckas planera bra så slipper man en massa onödig stress och detta ser eleven som en fördel. Ytterligare en elev kan rent av tänka sig något mindre med ansvar eftersom: "Man är lat. Man vill ibland få det serverat, för att man är van vid det och för att man inte orkar".

Samhället präglas idag av liberala attityder som överförs på skolans värld. Samhället kan ställa upp lagar och regler och verka för att det individuella ansvarstagandet blir det normativa. Det har den ingenting för om inte institutionerna, skolan och lärarna, tillämpar dem och eleverna praktiserar dem. Kravet på individuellt ansvar få ses som ett modernt fenomen⁹³. Genom historien har den enskilda individen sällan fått ta något ansvar. I det svenska kulturarvet har den starka staten ansvarat och beskyddat individen. Innan dess finner vi att ansvaret över människorna låg hos kungen eller annan ekonomiskt och politiskt stark herre. Den breda massan har varit utan vana att

⁹² Hargreaves

⁹³ Lindensjö & Lundgren, s.77f och 86

vara delaktig i att ta ett personligt ansvar för sig själv och samhället och har ofta överlämnat ansvaret. Vägen till demokrati och ansvarsförmåga har inte varit fri från hinder⁹⁴. Lata eller trötta elever kan inte ses som onormala fenomen i skolan, inte heller ovanan att vara aktiv i det personliga ansvaret.

4.3.2 Får du möjlighet att ta ansvar för dina studier och vad är det praktiskt du gör då?

Alla eleverna tycker att de ges möjligheten att ta ansvar för sina studier såväl de yngre som de äldre. Vad det innebär att konkret ta individuellt studieansvar skiljer sig dock markant åt. Återigen skiljer de yngre och de äldre sig en del åt. De yngre menar att man tar praktiskt ansvar för sina studier bland annat genom att gå till skolan, göra sina läxor, passa lektionstider och utföra det som läraren har sagt. En av dem uttrycker att man ska göra det som läraren säger och inte hitta på något eget.

De äldre eleverna uttrycker sig mer specifikt kring själva skolarbetet. Man ska ha koll på planeringen så att de arbeten man håller på med blir färdigt till den tid som bestämts. Man håller själv reda på vad som avhandlats på lektionerna och tar igen det som missats. Dessa elever nämner att när de ges möjlighet att ta detta ansvar så har läraren lämnat ett förtroende till eleverna att de kommer att utföra det som bestämts. Eleverna uppfattar det som att läraren ger eleverna frihet och det känns för eleverna bra och värdefullt. Friheten består alltså av ett lämnat förtroende av läraren att eleverna medverkar i sina studier. Medverkan uppfattas främst bestå av att hålla tidsplanen och se till att få i sig förväntad kunskapsmängd. En elev beskriver att när denna frihet inte ges känns det: "jätte tråkigt, som om de inte litar på oss och som om vi vore tröga.". För att främja elevers ansvarsutveckling krävs att det finns en ärlig dialog mellan individer. Det måste finnas ett uppriktigt intresse från lärarens sida att eleven kan och vill utvecklas till att bli ansvarfull⁹⁵. Att eleverna känner att de får förtroende av lärarna är mycket viktigt. Svaren mellan de yngre och de äldre skiljer sig åt och kan bero på mognad. Det kan också bero på att de yngre eleverna haft en annan form av undervisningspedagogik än de äldre eleverna som under drygt tre års tid har lotsats in i en arbetsmetod där eleverna kan utveckla ett individuellt ansvarstagande. Hur de yngre arbetat innan de bytte stadium framkommer inte.

⁹⁴ Karlsson

⁹⁵ Axen och Näslund, s.13

Lpo 94 framhåller mycket tydligt att eleverna ska utvecklas mot en insikt att de ska vara med och påverka sina studier⁹⁶. Ett återkommande tema hos eleverna är att de tar ansvar när de utför det skolarbete som bestämts. Praktiskt utför de det redan uppgjorda skolarbetet och det genererar ett studieansvar. Eleverna talar inte i termerna att de har getts möjligheten att lägga upp sina studier själva eller tillsammans med klasskamraterna och därefter genomfört dem. Om det beror på att de faktiskt inte är delaktiga i utformningen av sitt studieinnehåll eller om det inte är medvetna om i vilken grad de faktiskt är delaktiga kan inte här säkerställas. Det som framgår dock tydligt är att de inte uppfattar det som att de är med och påverkar och medverkar till sin studiegång. Maktperspektivet i mötet mellan lärare och elev kan vara av betydelse för hur eleverna uppfatta vad de fick bestämma över och vad som läraren bestämde. För att förstå elevens situation och förutsättningar för att vara med och bestämma måste maktrelationen mellan eleven och läraren studeras noggrannare⁹⁷.

För att eleverna ska utveckla inflytande, delaktighet och ansvar över sina studier krävs lärare med förmåga och kunskap att skapa dessa förutsättningar. Den förändring utbildningsväsendet genomgått, från den självklare läraren som kunskapsutlämnare till en ledare som kan vägleda, uppmuntra och stimulera eleverna att själv söka, sovra och värdera information har ställt krav på en reformering av lärarutbildningen för att tillgodose de nya lärarvillkoren⁹⁸. Selberg befäster att det finns ett uppdämt behov hos skolpersonal att klara av att möta dessa nya krav. Att eleverna inte hittar på egna idéer, bara utför det läraren bestämt och ser till att komma i tid till lektionerna är inte det som Selbergs avser när hon menar att elever görs delaktiga i sitt lärande och tar ansvar för sina studier⁹⁹. Utifrån Selbergs så viktiga läroprocess får det ses som tveksamt om de intervjuade eleverna faktiskt ges förutsättningar att blir delaktiga i sitt lärande som därmed innebär att de tar ansvar.

⁹⁶ Lpo 94 2.3 Elevernas ansvar och inflytande

⁹⁷ Permer och Permer (2002), s.46

⁹⁸ SOU (1999), s.63

⁹⁹ Selberg, s.9ff

4.3.3 Vikten av att man får och tar ansvar för sitt skolarbete

Alla eleverna inser att det ger konsekvenser om man inte tar sitt studieansvar. De äldre anser också att det ger konsekvenser om man inte får möjligheten att ta ett eget ansvar. De yngre eleverna svarar något kort att får man inget ansvar kan man ju faktiskt inte ta något och gör ingen åtskillnad på frågan att ta och få ansvar. Här framkommer tydligt svårigheten med att intervjua, tolka och förstå andra människor. Det är inte alltid helt lätt att förklara det man menar för att få konkreta och uttömmande svar. Trots flera följdfrågor uppfattar de yngre ingen skillnad i frågeformuleringen vilket är en situation som en amatörintervjuare får acceptera.

De äldre förstår att om man inte ges möjligheten så kan man inte utveckla sin ansvarsförmåga. En elev uttrycker att: "Det är jätte viktigt, det är en träning för livet.". Flera elever återkommer till att om man inte får lärarens förtroende så känns det som om man vore ett småbarn som måste ha passning. Det är alltså mycket viktigt att läraren lämnar ut ansvar, men menar en elev: "Läraren måste samtidigt ha kvar ett ansvar.". Det finns således en stark frigörelseönskan hos de äldre samtidigt som det finns ett behov att det finns en trygghet kvar dit man kan vända sig när så behövs. Det här är i sig inget märkligt. Samhället har en djup grund i den kollektivistiska andan genom arbetarrörelser, utbildningsformen och i kulturarvet att se om sin nästa. Men hur går detta att förena med stark individualism där individen utelämnas att i hög utsträckning ta ett enskilt ansvar? Det finns en inneboende problematik i det formella individansvaret då samhället bygger på kollektivism. Baumans och Jonungs tankar att det moderna liberala individsamhället inte är generellt förankrat i människans sinne eller vardag kräver ett utrymme i diskussionen varje gång samhällsstrukturen väljer att utöka den individuella friheten¹⁰⁰.

Om man inte tar sitt studieansvar så innebär det konsekvenser, det förstår som sagts alla eleverna, bland annat i form av sämre betyg som gör att man inte kommer in på den gymnasiekurs man vill och då inte heller till vidare studier. En elev poängterar att det kan ge dåligt självförtroende. Flera menar att alla bara måste ta eget ansvar för att klara sig när man blir äldre och flyttar hemifrån och en elev menar att allting blir lättare om man tidigt fått lära sig att ta studieansvar för då är det lättare att anpassa

¹⁰⁰ Jonung och Bauman

sig framöver i skolan och i samhället. Eleverna återkommer flera gånger till att ta studieansvar har att göra med om man ska klarar sig som vuxen.

4.3.4 Vad händer om du inte tar ett eget ansvar för skolarbetet?

Flera av eleverna uppger samma svar som på frågan om vikten att ta ett eget studieansvar. De uppger fallande betyg, svårigheter att klara sig framöver och några tillägger att lärarna blir sura. Ett par av de äldre eleverna uppger också att de mår dåligt om de inte har tagit sitt ansvar eller helt enkelt misslyckats med att ta det. De menar då att de blir stressade och känner panik inför kommande studier. De är rädda att de inte ska orka med att hålla tempot vilket kan innebära problem i framtiden. Att komma back är en av de största farorna. Det är därför viktigt att alltid försöka ligga före i tidsschemat. En elev poängterar vikten av att lärarna medverkar till att eleverna faktiskt kan planera och ta sitt studieansvar genom att se till så eleverna har en rimlig studiesituation vad gäller prov, inlämning av arbeten och läxor.

Det finns en stark problematik kring det individuella studieansvaret såväl på samhällsnivå som i skolans värld. Är det förenligt med ett utvecklingssamhälle att stanna vid att individuellt ansvar är den enda tänkbara sanningen. Frågan är viktig att ständigt diskutera. Vi får inte ta för givet att enskilt ansvar är den givna samhällsmöjligheten. Vi kan heller inte avfärda det enskilda ansvaret eftersom den har kommit att få stor plats som samhällsnorm. Det måste föras dialoger i frågan om hur det individuella ansvaret ska förankras och utvecklas. Permer och Permers redogörelse om begreppet ansvar visar på dess komplexitet och deras undersökning visar lärares och elevers förhållningssätt till detta svårdefinierade begrepp som inte alltid har en gemensam innebörd¹⁰¹. Kan det verkligen vara meningen att elever ska uppleva panik när de lär sig ta ansvar för sina studier? Denna fråga är stor och svår och kan inte här få en rättvis redogörelse. Men den kan inte heller bortses och måste därför ställas.

I skolans värld bör det vara av intresse att återkommande undersöka hur eleverna förhåller sig och praktiserar det individuella studieansvaret. I samhället bör det vara av yttersta intresse att få insikt i hur ansvaret hos våra ungdomar fungerar och utvecklas. Endas genom denna insikt kan ansvaret förstås och sättas i sammanhang

¹⁰¹ Permer och Permer (2002), s.125f

som gynnar framtiden. Samhällets största brist idag är att det inte ifrågasätter de antaganden det vilar på. Bauman trycker på vikten av att ifrågasätta gällande normer. Endast då kan samhället försvara och legitimera sina antagande och utvecklas mot nya¹⁰².

Vet vi egentligen något om hur det utökade individansvaret kommer att gestalta sig i framtiden. Sträng och Dimenäs uttrycker oro för att individuellt ansvar hos den enskilda eleven kommer att ske på de andra elevernas bekostnad och minskad kunskapsinhämtning¹⁰³. Frågan belyses sällan ur ett individperspektiv. Detta till trots att vi anses leva i ett individualistiskt samhälle. Behövs det i större utsträckning forskning kring hur mycket tid eleverna avsätter till sitt eget lärande och hur mycket nytt de lär? Får insikt i det egna lärandet konkurrera ut ny kunskap och gör det det? Med tanke på tongångarna såväl medialt som politiskt att eleverna idag visar upp sämre kunskapsnivåer får frågorna ses som högst intressanta. Framförallt då människor inte alltid känner sig som en individ redo att axlar det individuella ansvaret¹⁰⁴.

Det finns ett mervärde i det kollektivistiska ansvarstagandet. Har den traditionella katederundervisningen en plats för att värna den kollektivistiska andan? Går det att förena den nya skolan som "släpper" sina elever fria att planerar och utföra sin skoldag självständigt med den kollektiva ansvars känslan och ändå värna den individuella friheten? Det får framtiden utvisa.

¹⁰² Bauman

¹⁰³ Sträng och Dimenäs, s.129

¹⁰⁴ Bauman

5. Förslag till fortsatt forskning

En del frågor har med denna uppsats fått lov att komma upp till ytan men det finns fortfarande många olösta. Många av de frågor som berör skolan kräver en större djupdykning och utredning såväl inom skolan egna strukturer som i samhället som stort. Ett viktigt perspektiv är att förstå och tydliggöra skolan som institution i samhället. Vilken roll har den? Vilken roll vill vi att den ska ha? Utan en klar definition kring skolans roll är det svårt att föra fortsatta diskussioner om hur skolan ska utvecklas. Stor risk blir att flera dra åt olika håll och att ogenomförbara beslut kommer att präglade skolans uppdrag. Med risk för upprepning återkommer jag till Hargreaves problematik. Hur kan centralt styrda kontrollfunktioner av skolan förenas med elevens frihet att utforma sin egen studiegång? Är det möjligt och i så fall hur? Detta motsatsförhållande kräver en omfattande utredning och skulle utgöra en viktig pusselbit för såväl den politiska styrningen som skolans personal i deras dagliga arbete. Det, idag, mediala fokus på att eleverna har för dåliga kunskapsnivåer skulle därmed föras upp till ytan. Ska eleverna i större grad ges kunskapsstoff så att de uppnår de politiska målen som är satta, som exempelvis att 50 % av gymnasieeleverna ska gå vidare till högskolestudier, eller ska lärarna jobba mot det som faktiskt står i läroplanen nämligen att utveckla elever till ett föränderligt samhälle genom att verka för att eleverna görs delaktiga i sitt lärande? Samhället behöver en debatt kring relationen mellan kunskapsinhämtning och ansvarstagande.

Skolan som de intervjuade eleverna gick på hade ett upplägg med bland annat en dag där eleverna själv ansvarade för vilka studier som skulle bedrivas. Det visar att skola verkade mot att nå ökad ansvarsförmåga hos eleverna. Men elevernas alla förutsättningar är inte på långt när framlagda. Den här uppsatsen har inte berört hur lärarna har framfört och bearbetat begreppet individuellt studieansvar med eleverna. Det är uppsatsens svaghet och kan endast försvaras med att uppsatsen omfång i så fall klart skulle överskridas. Men det är av stor betydelse att söka förstå vilka förutsättningar lärarna ger eleverna så att dessa kan klara sitt uppdrag. Denna koppling mellan hur och vad läraren erbjuder och hur eleven mottar och handskas med det erbjudna är kanske egentligen det mest intressanta för att förstå elevernas relation till individuellt studieansvar.

Den förändring utbildningsväsendet genomgått kräver djupare utredningar hur skolpersonalen klarar av att möta de nya lärarkraven. Fortsatta studier kan ses som ytterst viktiga för att förstå sambandet mellan att ge och ta studieansvar. Det kan i sin tur ge svar på om samhället kan kräva en hög grad av individuellt ansvar av eleverna eller om det helt enkelt slår ut alltför många elever. Det leder in på en prekär infallsvinkel att det individuella studieansvaret främst skulle var till för och gynna samhällsekonomin. Det förändrade utbildningsväsendet mot individualism, friskolor som förespråkar individuellt studieansvar, ekonomisk vinst även inom skolväsendet gör att mycket talar för att det krävs en ordentlig utredning om individuellt studieansvar har kommit för att det är en billig skolform och för att det avlastar politiskt ansvar. Friskolor agerar starkt för och bedriver ett näst intill ohämmat individuellt studieansvar. Varför? För att eleverna blir bättre eller för att det är billigare?

Ett annat viktigt perspektiv är att sätta in individuellt studieansvar i Zygmunt Baumans teorier kring det allmänna, det privata och det offentliga bästa. Dagens gemensamma samhälle tenderar att glida över till den autonoma individen. Det kräver att individen har verktygen och förutsättningarna att möta autonomiteten. Elevens förutsättningar har jag varit inne på och det kan naturligtvis utvecklas till en ännu djupare fråga om individens faktiska individuella valmöjlighet i samhället. Men det som kanske vore av intresse är att utreda i vilken omfattning individen måste göra individuella val? Bauman menar att det finns en vinst med det gemensamma samhället som inte får glömmas bort. Alla samhällen har en gång grundats genom gemensamma ansträngningar och frågan är hur långt ifrån varandra vi kan komma och ändå ha ett fungerande samhälle som fungerar för det stora flertalet. Läroplanen förmedlar att eleverna ska utveckla förmåga att handla också för andras bästa. Men vilket utrymme ges egentligen detta och kan det möjligen vara så att vissa inskränkningar i individen individuella valmöjligheter är acceptabla? Det finns sålunda många intressanta infallsvinklar kring det individuella studieansvaret och sista ordet har inte på långa vägar sagts om detta.

6. Sammanfattning

Grundskolan ska ge elever såväl kunskapsstoff som förmågan att ta ett allt större ansvar för sina studier. Eleverna måste successivt tränas i ett alltmer självständigt sätt att arbeta för att lägga grund till ett livslångt lärande. Det anses idag viktigt i samhället att individen får och utvecklar ett personligt ansvarstagande. Begreppet ansvar i sig är dock inte helt oproblematiskt liksom relationen mellan individualism och det kollektiva ansvarstagandet som präglar ett samhälle.

Syftet med denna studie är att undersöka elevers relation till det individuella studieansvaret och få en förståelse hur de i praktiken gör när de tar ett individuellt studieansvar. Vilka är deras förutsättningar och hur gestaltar det sig i praktiken? I teoridelen lyfts de samhällseliga aspekterna fram som delvis ligger till grund för elevens möjligheter att ta eget ansvar för skolarbetet. Samhället har kontinuerligt strävat mot en ökad liberalisering med individens rättigheter och friheter i förgrunden. Begreppet ansvar har stadigt fått en ökad betydelse. Läroplanen lyfter fram elevernas rätt till inflytande, delaktighet och personligt ansvar. Samhället visar dock på komplexiteten att det finns en djupt rotat kollektivistisk anda som fortfarande sätter sin prägel. Det finns också inbyggt i den formella regelstyrningen att vi ska verka mot att se till också andras välmående. Samspelet mellan individualism och kollektivt ansvarsstagande är således inte helt lätt att hantera.

Det visar sig att dessa elever inte vill ha mer ansvar över sitt skolarbete. Flera elever jämför ansvaret med att jobbar mycket självständigt. Eleverna vill ha en blandad kompost av lärarledda lektioner och eget arbete. De ser det dock som mycket viktigt att lärarna ger dem förtroende bland annat genom att tilldela dem uppgifter som de själv ska ansvara för. Ansvaret får dock inte bli för stort utan måste hållas på en rimlig nivå som eleverna mår med. Här poängterar eleverna vikten av att lärarna är samspelade och talar med varandra för att se elevens hela skolsituation. Eleverna beskriver ofta individuellt studieansvar med att göra det som avtalats och det som läraren ålagt dem. De beskriver inte i någon högre grad att de ska göra det som de själv har varit med och bestämt ska göras. Hur mycket delaktighet och inflytande har egentligen eleverna i klassrummet? Vill eleverna inte ha mer av något de faktiskt inte har? Eller handlar det om att förståelsen av det individuella ansvaret brister. Det man

kan se i studien är att förståelsen av begreppet inte i någon högre utsträckning gått fram till eleven. I studien kan man också se att eleverna inte ser delaktighet, inflytande och ansvarstagande som en rättighet att få möjlighet till utan snarare som en skyldighet mot samhället. Individuellt studieansvar har en stor komplexitet och berör många områden och många situationer. Hur förmår exempelvis lärarna eleverna att blir delaktiga i sitt lärande? Vilken roll har skolan som institution i samhället och är det till samhällets bästa att individen har ett individuellt val? Dessa intressanta infallsvinklar utgör exempel på avslutande frågor, som alla vore lämpliga att fortsätta studera om det individuella studieansvaret.

7. Referenser:

Litteratur:

Andersson H. (1999) *Varför betyg*: Studentlitteratur, Lund

Bauman Z. (2000) *Globalisering*: Studentlitteratur, Lund

Bauman Z. (2002) *Det individuella samhället*: Studentlitteratur, Lund

Brodin och Lindstrand (2004) *Perspektiv på en skola för alla*: Studentlitteratur, Lund

Hargreaves A. (2004) *Läran i kunskapssamhället -i osäkerhetens tid*: Studentlitteratur, Lund

Jönsson S. (1998) *Ansvar och ansvarstagande: Intervju av elever på gymnasieskolans omvårdnadsprogram*: Göteborgs universitet, Vårdlärarutbildningen

Karlsson K-G. (2003) *Europa och världen under 1900-talet*: Liber AB, Stockholm

Kvale S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*: Studentlitteratur, Lund

Lindensjö och Lundgren (2000) *Utbildningsreformer och politisk styrning*: HLS Förlag, Göteborg

Marton F. & Booth S. (2000) *Om lärande*: Studentlitteratur, Lund

Marx K. (1975) *Kritik av Gothaprogrammet*: Oktoberförlaget, Göteborg

Permer L. och Permer K. (1994) *Begreppet ansvar –En litteraturgenomgång och en empirisk studie i skolan*: Högskolan, Kristianstad

Permer L. och Permer K. (2002) *Klassrummets moraliska ordning*: Lärarutbildningen, Malmö högskola

Richardsson G. (2004) *Svensk utbildningshistoria Skola och samhälle förr och nu*: Studentlitteratur, Lund

Selberg G. (2001) *Främja elevers lärande genom elevinflytande*: Studentlitteratur, Lund

Skolverket (2000) *Grundskolan; Kommentarer till kursplaner och betygskriterier*. Fritzes, Västerås

SOU 1996:22 *Inflytande på riktigt*

SOU 1999:63 *Att lära och leda – En lärarutbildning för samverkan och utveckling*

SOU 2000:1 *En uthållig demokrati*

Säljö (2000) *Det lärande mötet*. Prisma, Stockholm

Vernersson (1999) *Undervisa om samhället*. Studentlitteratur, Lund

Elektroniska källor:

Formalstadieteorin i Nationalencyklopedin

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=172982 2005-12-08

Herméren G. i Nationalencyklopedin

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=115452 2005-12-05

Jonung L. i SOU 1999 *Globalisering och demokrati*, "Den finansiella marknaden och demokratin i Sverige"

<http://www.regeringen.se/content/1/c4/12/62/f15fdf51.pdf> 2005-12-10

Skolverket: Lpo 94

www.skolverket.se/skolfs?id=258 2005-10-25

Elevintervjufrågor.

Elevens skolsituation:

- Hur trivs du på skolan?
- Vad är det som gör att du trivs bra, rätt så bra, inte alls?
- Tycker du skolarbete är roligt?
- Hur tycker du att det går för dig med dina studier?
- Hur gick det senaste provet?
- När, i vilket sammanhang, tycker du att du lär dig? Läser själv, någon berättar för dig etc

Elevens förståelse för begreppet individuellt studieansvar:

- Vad tänker du på när du hör begreppet individuellt studieansvar?
(Om eleven inte har hört begreppet fråga vad denne tänker på när man säger att eleven ska ta ansvar för sitt eget skolarbete?)
- Hur skulle du förklara begreppet med dina ord?
- Var har du kommit i kontakt med begreppet? Skolan, hemma, tidningar, kompisar?
- Har någon diskuterat med dig vad individuellt studieansvar innebär? Har ni arbetat med frågan i klassen? Har dina föräldrar eller någon annan gett sin förklaring till vad som menas med individuellt studieansvar?

Elevens personliga relation till individuellt studieansvar:

- Tycker du om att ta ett eget ansvar för skolarbetet?
- Tycker du att du får möjlighet att ta ett eget ansvar för skolarbetet?
- Hur viktigt är det att få ansvar för sitt skolarbete? Varför?
- Hur viktigt är det att ta ett eget ansvar för skolarbetet? Varför?
- När tycker du att du tar ett eget ansvar för ditt skolarbete? Vad är det du gör då?
- Vad händer om du inte tar ett eget ansvar för skolarbetet?
- Vill du ha mer eller mindre ansvar för ditt eget skolarbete eller är det studieansvar du har lagom?

Hej!

Jag heter Annelie Johansson och är lärarkandidat hos [REDACTED]. Jag läser sista terminen på lärarutbildningen i Kristianstad och gör min sista praktikperiod. Jag arbetar också med mitt examensarbete som handlar om det individuella studieansvaret. I samband med mina praktikveckor skulle jag vilja intervjua några elever till mitt examensarbete. Det jag vill fråga eleverna är hur de uppfattar det egna studieansvaret. Vad de tycker om att ta ansvar, när de tycker att de tar ansvar och hur de tycker att det fungerar att ta ett eget ansvar är bland annat frågor som jag kommer att ställa. Intervjuerna kommer att ta max 30 min och kommer i samråd med lärare och elev att ske på skoltid. Inga intervjuer kommer att registreras med namn. Materialet kommer endast att användas av mig till mitt examensarbete och kommer därefter att förstöras.

Det är naturligtvis helt frivilligt att delta i intervjun men jag skulle vara mycket tacksam om jag fick möjligheten att undersöka elevernas inställning till det egna studieansvaret. Något som jag hoppas kan berika mig i mitt kommande läraryrke.

Jag tillåter att mitt barn _____ intervjuas om individuellt studieansvar.

Ort datum

Förälders underskrift